

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 35

щодо статті «Неомарксизм або подорож у безодню» Олександра Турчинова на lb.ua

м. Київ

«17» березня 2019 р.

I. Обставини справи

1. 12 грудня 2018 року голова Незалежної медійної ради Наталія Лигачова запропонувала проаналізувати на предмет відповідності законодавству України статті «Неомарксизм, або подорож у безодню» Олександра Турчинова, що була опублікована 11 грудня 2018 року на сайті lb.ua¹.

2. 15 січня 2019 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на напружений характер дискусії щодо прав представників ЛГБТІК+ (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, інтерсексуали, квіри та інші) в Україні.

3. У статті «Неомарксизм, або Подорож у безодню» секретар РНБО Олександр Турчинов висловлює власні думки щодо критики урядовою уповноваженою з питань гендерної політики Катериною Левченко звернень низки органів місцевого самоврядування щодо захисту сімейних цінностей. Позицію пані Левченко названо «неадекватною» та «агресивною». На його думку, *«якщо говорити про національну безпеку, то одна з реальних загроз для нашої країни — катастрофічне скорочення населення. Захисники традиційних сімейних цінностей, на відміну від організаторів гей-парадів, намагаються протистояти цій загрозі. Міцна повноцінна сім'я, що здатна народити, захистити та виховати дітей, сьогодні один із найважливіших факторів національної безпеки»*.

4. Пан Турчинов окремо порівнює гендерних активістів із представниками «руського мира», стверджуючи, що *«брехня, агресивність, несприйняття християнського світогляду, традиційних сімейних цінностей, безапеляційне нав'язування власних ідеологічних штампів і пропаганда аморальності — все це споріднює їх з “руським миром”, не завжди за формою, але завжди за змістом»*. Після цієї аналогії слідує й аналогія з марксизмом, який захищав «пригноблених»: на думку автора матеріалу, нині починає панувати неомарксизм, у рамках

¹ https://lb.ua/news/2018/12/11/414681_neomarksizm_abo_podorozh_bezodnyu.html

якого змінилися «пригноблені», якими тепер є емансиповані жінки, гомосексуали, лесбійки, трансгендери та інші. Він стверджує: *«У чому повністю повторює неомарксизм своїх бородатих попередників, — це в ненависті до християнства, в нав'язливих спробах дискредитувати, принизити, зруйнувати церкву, або добитись її деградації. Адже Біблію не перепишеш, а в ній сказано, що Господь ну дуже не толерантно ставиться до збочень. Вона говорить, що створивши людину за своїм образом і подобою, Бог створив лише чоловіка і жінку — лише дві статі, а не сотню гендерів».*

5. Автор підсумовує: *«Те, що ми називаємо моральним імперативом, по суті є Закон Божий. І ті, хто присвоюють собі право змінювати його на догоду своїм інстинктам і порокам, перетворюючи суспільство на сукупність осіб без статі, без моралі, наближають описаний в Біблії Армагеддон. Бо як тільки люди втраять свою сутність, Богом дану ідентичність, перестануть бути мужніми чоловіками і ніжними турботливими друзинами, втраять здатність любити, дарувати життя, ростити дітей, творити добро, людству прийде кінець. І цей сумний фінал буде повний болю і страждань».*

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання

органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

5. Кодекс етики українського журналіста²

15. Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

III. Оцінка дотримання вимог законодавства

1. Тематика захисту прав представників спільноти ЛГБТК+ є достатньо гарячою в українському суспільстві, в якому релігія відіграє суттєву роль. Саме довкола цієї теми точаться запеклі дебати щороку, особливо довкола щорічного прайду. В той же час значна кількість обговорень цієї тематики переходить із суто правової площини у площину розпалювання ворожнечі, що не сприяє встановленню толерантності в суспільстві та призводить лише до більшої його поляризації.

2. Як уже наголошувала Незалежна медійна рада у п. 15 висновку щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті» (№ 11 від 28 жовтня 2016 року)³, законодавство у сфері заборони розпалювання ворожнечі інтернет-ЗМІ, що не належать до аудіовізуальних, є недосконалим; стаття 28 Закону України «Про

² <http://www.cje.org.ua/ua/code>

³ <https://mediarada.org.ua/case/publikatsiya-v-hazeti-dzherkalo-tyzhnya-materialu-vadyma-troyana-vijna-na-kryminalnomu-fronti/>

інформацію» передбачає лише чотири ознаки, за якими забороняється розпалювати ворожнечу (міжетнічна, національна, расова та релігійна), та потребує вдосконалення. Втім, використання онлайн-ЗМІ для розпалювання ворожнечі забороняється іншим підпунктом статті 28 Закону України «Про інформацію», а саме через заборону використання інформації для посягання на права людини.

3. Ця справа торкається двох ключових питань: **чи містить матеріал за авторством Олександра Турчинова заклики до розпалювання ворожнечі та чи має нести за нього відповідальність онлайн-портал Іb.ua.**

Незалежна медійна рада виходить із того, що мова ворожнечі є однією з небагатьох прямо заборонених форм вираження поглядів; заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) згадано таку дефініцію мови ворожнечі: **«Всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них»⁴.**

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності визначає, що забороненою може бути мова ворожнечі, яка спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, проти яких спрямована мова ненависті⁵.

4. Окремо слід звернути увагу на позицію Європейського суду з прав людини, Велика палата якого в рішенні у справі *Perincek v Switzerland* вивела низку критеріїв, за якими слід аналізувати, наскільки те чи інше вираження поглядів становило мову ворожнечі. У пп. 205–207 рішення суд пропонує звертати увагу на інтенсивність соціального й політичного контексту, в якому лунало вираження; наскільки вираження в його контексті може розглядатися як виправдання ненависті; та на манеру, в якій було виконано вираження поглядів, а також здатність цього вираження призвести до шкідливих наслідків⁶. У п. 102 рішення у справі *Dmitriyevskiy v Russia* суд дещо модифікував критерії і запропонував аналізувати такі з них, як **статус спікера, природа матеріалу та його словесність, а також контекст матеріалу**⁷.

5. Стосовно статусу спікера, то Олександр Турчинов є секретарем РНБО, а також колишнім виконуючим обов'язки Президента України. Його політична роль, а також повноваження в рамках силового блоку та у сфері національної безпеки, значний досвід у публічній політиці роблять його слова більш значущими для публіки. Подібно до ситуації у *п. 5 висновку щодо*

⁴ http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

⁵ <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

⁶ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158235>

⁷ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177214>

коментаря Євгена Мураєва про Олега Сенцова на телеканалі «112» (№ 27 від 4 вересня 2018 року)⁸, значущість коментаря pana Турчинова вища за слова простих громадян із того чи іншого питання, що збільшує можливість настання шкідливих наслідків.

6. Щодо природи висловлювання та слів, використаних у ньому, то Незалежна медійна рада усвідомлює: захист має надаватися не лише інформації та ідеям, які сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі чи залишають аудиторію байдужою, а й тим ідеям, які ображають, шокують або турбують (п. 87 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Pentikainen v Finland*)⁹. Безумовно, ідеї, висловлені паном Турчиновим, можуть бути сприйняті відповідним чином — та мають фактичне підґрунтя, оскільки неомарксизм і справді підтримує захист гендерних прав та де в чому є ідеологічною (хоча й не єдиною) основою для захисту права на рівність у сучасних соціально-політичних умовах.

7. Однак варто наголосити на деяких суттєвих аспектах цього матеріалу — а саме стереотипізації активістів гендерного руху та їх порівняння з «руським миром». Доречно буде згадати позицію Європейського суду із прав людини у справі *Norwood v the United Kingdom*, де було зазначено, що жодна загальна атака супроти певної групи осіб, у рамках якої цілісну групу населення пов'язують із негативними діями, не може відповідати цінностям Європейської конвенції з прав людини, насамперед толерантності, соціальній згоді й недискримінації¹⁰. У матеріалі pana Турчинова бачимо порівняння активістів ЛГБТК+ із представниками держави-агресора, що є особливо чутливим у період агресії — коли значна частина населення сприймає концепцію «руського мира» як ворожу до української державності. Як уже було зазначено у висновку щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року)¹¹, розпалювання ворожнечі може набувати неочевидних словесних форм та формуватися радше з контекстуального сприйняття певного контенту загалом.

8. У світлі цього варто звернути увагу й на контекст сказаного. З одного боку, маємо пам'ятати про стан агресії, до якого досить серйозно апелює пан Турчинов. З іншого — стаття з'явилася внаслідок публічних дебатів стосовно прийняття низками органів самоврядування документів, у яких вони наголошували на захисті сімейних цінностей. Якщо згадати загальнонаціональний контекст станом на середину грудня 2018 року, то не можна оминати увагою й питання отримання Томосу та створення Православної церкви України (див. п. 8 висновку щодо матеріалу «“Под громкие аплодисменты не дали Томос”. Что означают решения Константинополя по Украине» на сайті «Страна.ua» (№ 29 від 24 жовтня 2018 року))¹².

На думку Незалежної медійної ради, відповідні вираження у їх сукупному контексті та зважаючи на статус pana Турчинова можуть створювати суттєвий ризик виникнення ворожнечі

⁸ <https://mediarada.org.ua/case/komentar-evhena-murajeva-pro-oleha-sentsova-na-telekanali-112/>

⁹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>

¹⁰ <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67632&filename=001-67632.pdf>

¹¹ <https://mediarada.org.ua/case/vypusk-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

¹² <https://mediarada.org.ua/case/material-pod-hromkye-aplodysmentyi-ne-daly-tomos-chto-oznachayut-resheniya-konstantynopolya-po-ukrayne-na-sajti-strana-ua/>

до представників спільноти ЛГБТІК+ через їх порівняння із представникам держави-агресора та змалювання їх як загрози Україні, християнству та людству, формує упередження проти певної категорії суспільства. Таким чином, подібно до ситуації у висновку щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті» (№ 11 від 28 жовтня 2016 року)¹³, автор висловлює твердження, що **порушують конституційний принцип рівноправності громадян**. З огляду на це, їх варто кваліфікувати як **мову ворожнечі, що забороняється статтею 28 Закону України «Про інформацію» (заборона використання інформації для посягання на права людини)**.

9. Окремому аналізу підлягає питання, яку відповідальність за поширення матеріалу пана Турчинова несе Іb.ua як онлайн-видання, яке наразі не видає письмового аналогу — на відміну від «Дзеркала тижня», матеріал на сайті якого був предметом розгляду у висновку щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті» (№ 11 від 28 жовтня 2016 року)¹⁴. Безумовно, Олександр Турчинов не є представником ЗМІ чи журналістом: він висловлює свою позицію як приватна особа, яка, втім, сприймається передусім як політик та публічна особа. Звичною практикою онлайн-видань є розміщення матеріалів від представників влади у спеціально відведеній для цього секції сайту, такої як «Блоги» (як на УП¹⁵ чи самому Іb.ua¹⁶). Контент, що розміщується там, може бути таким, від якого редакція видання відмежовується, залишаючи відповідальність за його розповсюдження на авторах блогу¹⁷. **У таких випадках онлайн-видання виступає як платформа, що надає доступ будь-кому для розміщення власної позиції, з незначним рівнем редакційного контролю.**

Інша ситуація з матеріалами, які розміщуються на головній сторінці сайту, **як у рамках цієї справи**. Розміщені таким чином матеріали переважно сприймаються читачем як власний продукт медіа або ж як контент, творцем якого є таке медіа чи розміщення якого було узгоджене з редакцією або ж збігалось з її поглядами. Стаття пана Турчинова в рамках цієї справи була розміщена саме таким чином¹⁸, який свідчить про здійснення **редакційного контролю над цим матеріалом**. **Жодного дисклеймеру щодо відмежування редакції від позиції політика не розміщено.**

10. З огляду на це, Незалежна медійна рада вважає, що онлайн-видання Іb.ua несе відповідальність за порушення законодавства, вчинені в матеріалі Олександра Турчинова, оскільки **воно прийняло свідоме редакційне рішення щодо розміщення матеріалу в себе на платформі та подало його як власний контент**. Незалежна медійна рада вкотре наголошує, **що до матеріалів на чутливі для суспільства теми редакціям варто ставитися уважніше,**

¹³ <https://mediarada.org.ua/case/publikatsiya-v-hazeti-dzerkalo-tyzhnya-materialu-vadyma-troyana-vijna-na-kryminalnomu-fronti/>

¹⁴ <https://mediarada.org.ua/case/publikatsiya-v-hazeti-dzerkalo-tyzhnya-materialu-vadyma-troyana-vijna-na-kryminalnomu-fronti/>

¹⁵ <https://blogs.pravda.com.ua/>

¹⁶ <https://lb.ua/blog>

¹⁷ <https://lb.ua/blog/rules>

¹⁸ <http://web.archive.org/web/20181211215534/https://lb.ua/>

здійснюючи суворіший редакційний контроль; особливої уваги в цьому контексті слід приділяти матеріалам, що вийшли з-під пера представників органів влади, оскільки їхню позицію може бути сприйнято як позицію держави (п. 13 висновку щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті» (№ 11 від 28 жовтня 2016 року))¹⁹.

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що у статті «Неомарксизм, або Подорож у безодню» Олександра Турчинова на Іb.ua допущено порушення вимог статті 28 Закону України «Про інформацію» (заборона використання інформації для посягання на права людини), а видання несе відповідальність за його розміщення з огляду на здійснення редакційного контролю над матеріалом.

Результати голосування: «За» — 9;

«Проти» — 0;

«Утримуюсь» — 0.

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай

¹⁹ <https://mediarada.org.ua/case/publikatsiya-v-hazeti-dzerkalo-tyzhnya-materialu-vadyma-troyana-vijna-na-kryminalnomu-fronti/>